

3. godina 2020.

Nikolić, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:688644>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ LIKOVNA KULTURA

Ivan Nikolić

TREĆA GODINA 2020.

ZAVRŠNI RAD
PREDMET: SLIKARSTVO

Mentor: doc. art. Hrvoje Duvnjak

Osijek 2020.

SADRŽAJ:

UVOD	3
2. PORTRET	5
2.1 GRUPNI PORTRET	6
3. PORTRETNO SLIKARSTVO	8
3.1 RIMSKO SLIKARSTVO	8
3.2 TALIJANSKA GOTIKA	9
3.3 FLAMANSKO SLIKARSTVO	9
3.4 SUVREMENO SLIKARSTVO	10
4. IDEJA	13
5. AKRILIK	15
6. ULJE	17
7. ZAKLJUČAK	32
8. SAŽETAK	33
9. LITERATURA:	34
10. SLIKE:	35

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ivan Nikolić potvrđujem da je moj završni rad
pod naslovom Treća godina 2020.
diplomski/završni

te mentorstvom doc. Art. Hrvoja Duvnjaka

rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 14.09.2020.

Potpis

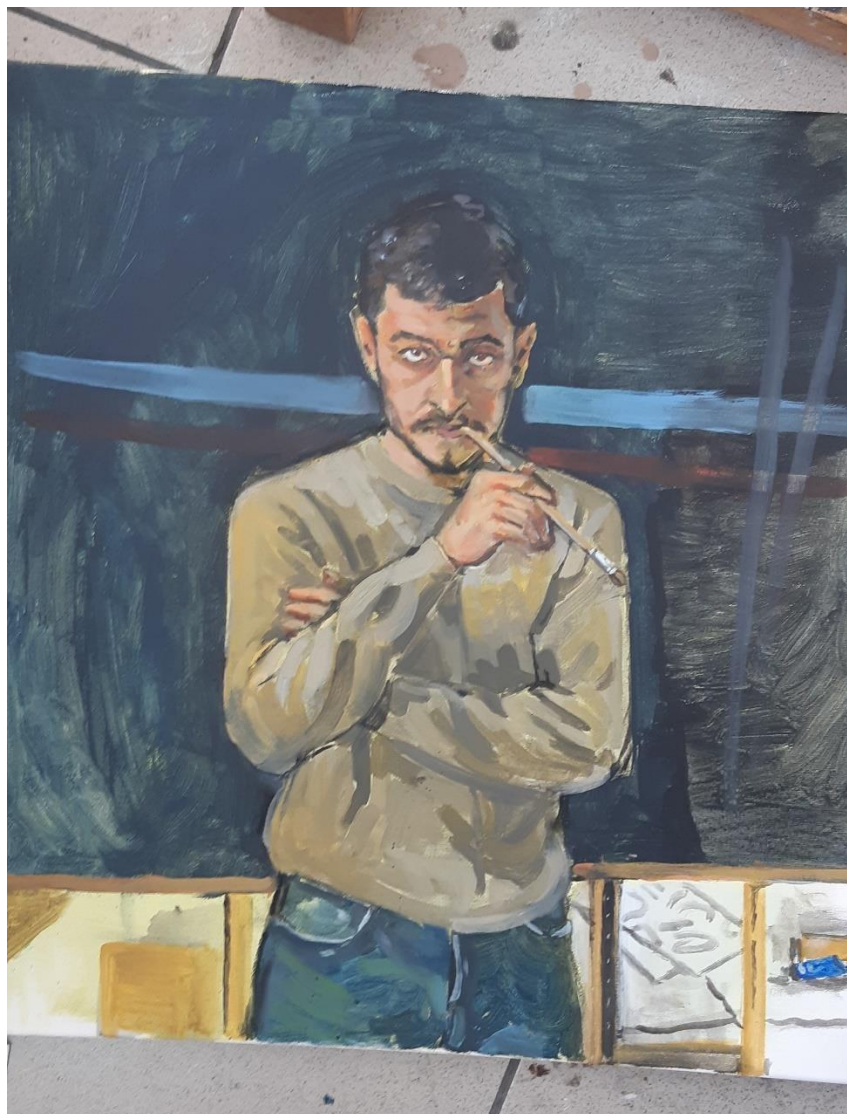
Ivan Nikolić

UVOD

Korpus ovog završnog rada sadrži dvadeset i dva slikana rada koji obuhvaćaju jednu sliku koja prikazuje pogled na scenu unutar ateljea na trećoj godini te slike koje prikazuju zasebne portrete svih studenata s godine. Na prvoj se slici nalazi grupni portret sedam kolega i mene. Dimenzije su ovog rada 2 m x 1.5 m, a dimenzije su ostalih radova 310 mm x 227 mm).

Svi su ovi radovi nastali na trećoj godini preddiplomskog studija likovne kulture, a ideja za ovaj rad inicijalno je počela krajem prvog semestra treće godine portretom kolege Mislava Tadića (slika br. 1) napravljenog prvobitno kao vježba bez puno značenja, ali se kasnije razvila u nešto malo veće. Svrha je tih radova bila zapravo izazov napraviti nešto što inače često ne radim, a pri tome raditi na razvoju svojih slikarskih vještina kroz oblikovanje i razradu različitih karakteristika mojih kolega, s ciljem što jasnije i preciznije prikazati njihove fizičke i psihičke karakteristike, stanja i osjećaje.

U sljedećim će se dijelovima teksta obraditi nekoliko temeljnih pojmova nužnih za razumijevanje ovih radova. Zatim će biti objašnjen proces izrade portreta uz potkrjepu vizualnim primjerima.

Slika 1, portret Mislava Tadića

2. PORTRET

Riječ portret dolazi od francuske riječi portrait i latinske protrahere što znači iznijeti na vidjelo te od francuske riječi pourtraire koja znači crtati. Portret se najčešće bavi postizanjem nekog stupnja sličnosti.

Portretiranje je vrlo stara umjetnička forma koja seže u drevni Egipat gdje je procvjetala prije otprilike 5000 godina. Egipatski, pa i klasični portret, podređen je strogoj stilizaciji za razliku od portreta dvadesetog stoljeća u kojem postoji heterogenost stilova. Prije izuma fotografije naslikani, oblikovani ili nacrtani portret bio je jedini način da se netko zabilježi gledajući na činjenicu da se portreti bave „hvatanjem“ ljudi u trenutku vremena. Portreti su oduvijek više od samih zabilješki. Oni su rađeni za iskazivanje snage, važnosti, vrline, ljepote, bogatstva, ukusa, učenja ili drugih kvaliteta. Portreti su gotovo uvijek bili laskavi, a slikari koji su odbili laskati, kao što je William Hogarth, obično su smatrali da je njihov rad odbačen. Značajna iznimka bio je Francisco Goya u svojim prividno jasno istinitim portretima španjolske kraljevske obitelji.

2.1 GRUPNI PORTRET

Neki smatraju da je grupni portret (ili nekad poznat kao obiteljski portret) skupina ljudi uključenih u sliku, ali to nije savršena definicija. Točnije, grupni je portret slika koja se fokusira samo na članove grupe i ne uključuje nikakva druga ometanja koja mogu odvratiti pozornost ljudi od grupe. Štoviše, u strožem grupnom portretu ljudi obično sjede ili stoje jedan pored drugog na sličan način kao pojedinačni ili dvostruki portreti.

Ovdje se broj ljudi povećava i iznosi više od dvoje (slika br. 2). Iako to nije definitivno pravilo, postoje i opušteniji prikazi portreta kao što je portret obitelji Pejačević (slika br. 3).

*Slika 2, Grupni portret Amsterdam Shooting Corporation Dirka Jacobsza,
1532.*

*Slika 3, Portret obitelji Pejačević,
Lieder, 1979.*

3. PORTRETNO SLIKARSTVO

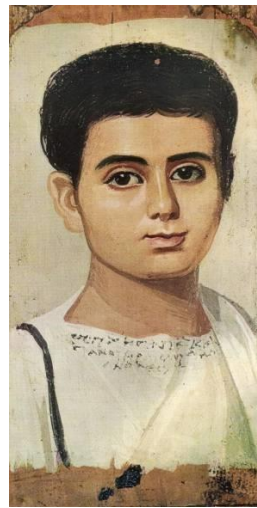
3.1 RIMSKO SLIKARSTVO

U helenističko doba rimske umjetnosti zidno slikarstvo doživljava procvat naročito na prijelazu iz stare u novu eru. Ovakva umjetnička produkcija povezana je s rimskom portretnom tradicijom izlaganja portreta obitelji u atriju kuće (slika br. 4).

Enkaustika rabi mljeveni pigment boje i vosak koji se metalnim štapićem nanosi na podlogu od drveta, mramora ili bjelokosti i zahtijeva brzo slikanje. S faiyoumskim portretima završava era portretiranja mumija.

Slika 4, Portret žene iz Pompej, podni mozaik

Slika 5, Portret dječaka enkaustika, II. st., muzej New York

3.2 TALIJANSKA GOTIKA

Giotto je bio prvi veliki slikar gotike u Italiji. Smatra ga se pionirovom talijanskog slikarstva, a uzor je renesansnim slikarima. Izradio je Danteov portret prije progonstva u kapeli palače Bargello (slika br.7).

3.3 FLAMANSKO SLIKARSTVO

Jan van Eyck, flamanski slikar prvi rabi tehniku uljnog slikarstva i izrađuje djelo „Portret Arnolfinijevih“ (slika br. 6).

Slika 7, Dante, Giotto, 1266.

Slika 6, Portret Arnolfinijevih, Jan van Eyck, 1434.

3.4 SUVREMENO SLIKARSTVO

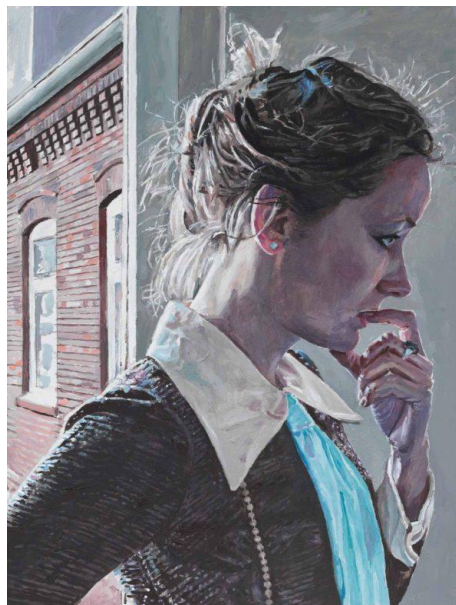
U suvremenom slikarstvu bitno je napomenuti miješanje stilova to jest heterogeniju slikarskih stilova.

Lucian M. Freud značajan je slikar moderne figuracije i vrsni portretist s vidljivim utjecajem nadrealizma, ali početkom 1950-ih njegove često oštre i otuđene slike težile su realizmu što se vidi kroz njegovo djelo „Eli and David“ (slika br. 8).

Lovro Artuković, značajni hrvatski slikar, također se bavi figuracijom i portretima u modernom okruženju s dubokim porukama (slika br. 9).

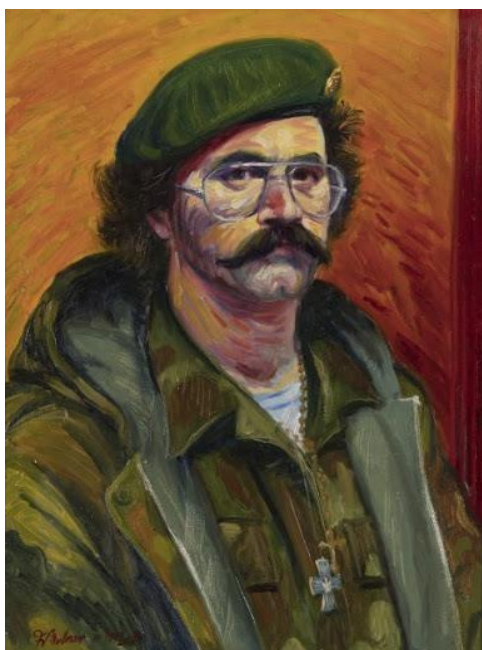
*Slika 8, Eli and David, L. M. Freud,
2006.*

*Slika 9, Zamišljena, Lovro Artuković,
2016*

Franjo Molnar, hrvatski slikar, često se bavi portretima, fantastičnim temama vizija i apstraktnom figuracijom (slika br. 10).

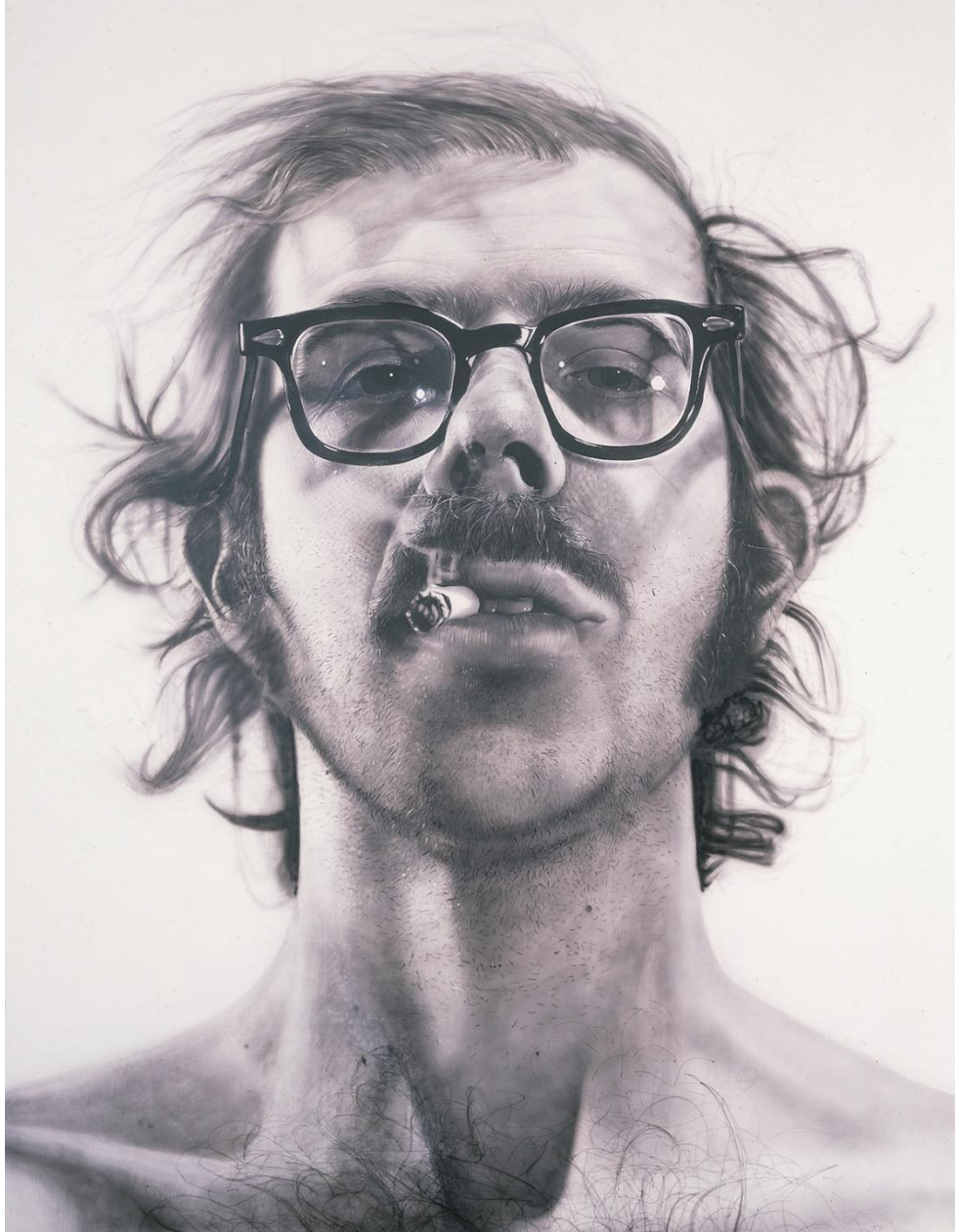
César Santos kubanski je majstor poslijeratnog slikarstva i figuracije. Poznatiji je po svojem zanimljivom miješanju modernog poslijeratnog slikarstva po uzoru na stare majstore (slika br. 11).

*Slika 10, Autoportret, Franjo
Molnar, 1992.*

*Slika 11, Autoportret, César Santos,
2017*

*Slika 12. Chuck Close
autoportret, 1967.*

Chuck Close, američki je fotograf i slikar fotorealističnih i apstraktnih portreta (slika br. 12.). Poznat po portretima lomljenim u staklu.

4. IDEJA

Već dugo vremena razmišljam o svojoj budućnosti unutar umjetnosti i to me često dovodilo i do razmišljanja o mojim kolegama s akademije i o tome što bi i njihova i moja buduća postignuća mogla biti. Neki od njih već sad odskaču od ostalih u nekim disciplinama, poput kolegice Josipu Henizelman sa svojim fotografskim i medijskim radovima te kolege Mislava Tadića i njegovih slikarskih djela i Marine Radačić s njenim detaljnim ilustracijama. Naravno da njih ne izdvajam kao jedine primjere, ali kad bih za svakoga morao nešto reći, mogao bi napisati bar dva seminarska rada ne ubrajajući ovaj. Uglavnom, uz razmišljanje o portretima i pitanja koja sam si postavljao imao sam i sreću da sam 28. svibnja otišao na izložbu „Autoportreti iz fundusa Muzeja likovnih umjetnosti,“ koja se održavala u Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku. Među raznim sam autoportretima dobio inspiraciju napraviti portret svih mojih kolega s godine kao jedan segment mog preddiplomskog završnog rada. Glavni bi cilj bio uhvatiti duhovni i psihološki karakter mojih kolega kroz karakter i boju.

Nažalost, zbog otežanog održavanja nastave nisam mogao izrađivati portrete svojih kolega promatrajući ih te sam bio prisiljen smisliti sigurniju alternativu uzimajući u obzir mogućnost ponovne karantene. S tim na pameti odlučio sam kolege slikati preko njihovih fotografija. Fotografije sam birao po kriteriju da najbolje opisuju njihov karakter. Moram pohvaliti svoje kolege za njihovu suradnju i selekciju zanimljivih fotografija.

Za drugi dio inspiracija mi je bio J. Vermeer sa svojim djelom „Alegorija umjetnosti“ (ili „Slikar u ateljeu“). Iako moje djelo nije kompozicijski slično njegovu, sama ideja prikaza mojih kolega u našem radnom prostoru u nekom događaju iz moje perspektive bila je inspirirana njime. Kad sam počeo razmišljati o tome koga i kako bih stavio u ovaj dio završnoga rada, pozabavio sam se s činjenicom da se naš radni prostor dijelio na dvije prostorije te sam odabrao radni prostor u kojem je bio postavljen moj pribor. Samim time sam i ljude koje ću prikazivati u djelu izabrao po ikoničnosti u tom prostoru. Izabrani su Vedran Knežević, Marina Radačić, Mia Nikolašević, Barbara Milić, Marija Josipović,

Josipa Henizelman i Srđana Maksimović. Iako Josipa i Srđana nisu bile dio skupine koja je radila u tom ateljeu, moglo ih se često tamo naći u trenutcima odmora. U ovom se dijelu radi o prikazu osam portreta iako se moje i Vedranovo lice ne vide.

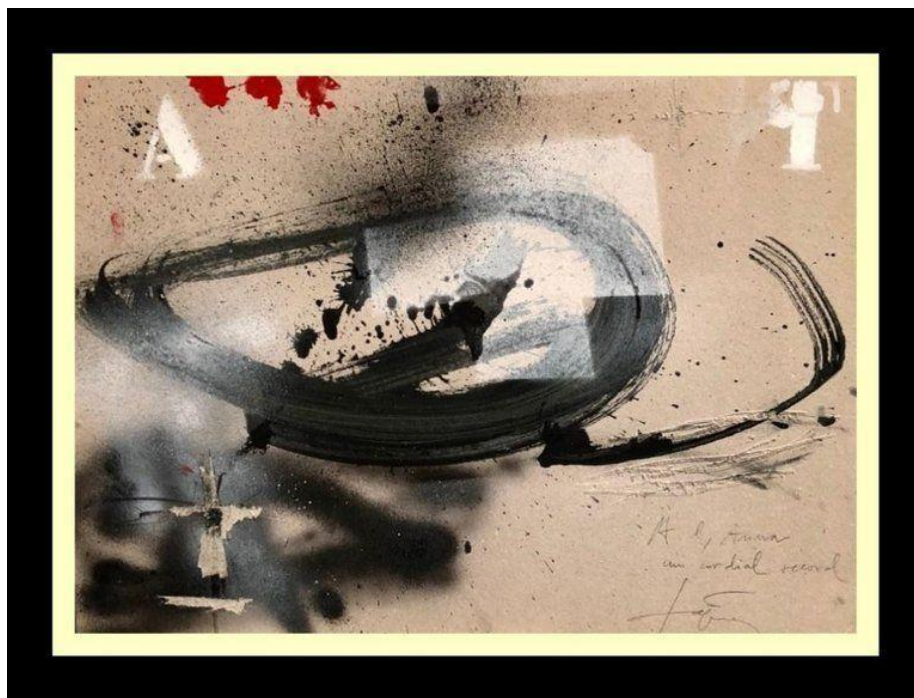
Slika 13, J. Vermeer, Alegorija umjetnosti, 1666.

5. AKRILIK

Akril je slikarska tehnika u kojoj je vezivo disperzija akrilne smole koja se naziva akrilna emulzija. (slika 15.) Godine 1915. Otto Rohm patentirao je poliakril kao vezivo za slikanje bojom. Zanimljivo je da akrilik tek 1950. godine dolazi na tržište u Americi te time počinje njegovo masivno korištenje. Akril je univerzalna slikarska tehnika koja svojim tehnološkim svojstvima otvara nove mogućnosti u kombinaciji s tradicionalnim slikarskim tehnikama. Međutim, akril nije univerzalno vezivo. Može se koristiti s mnogim tradicionalnim tehnikama kao što su gvaš, akvarel s akrilom, tempera s akrilom, pa čak i služiti kao podloga za uljane slike.

Akrilik nije zamjena za klasične medije, već moderni slikarski medij sa sebi svojstvenim karakteristikama.

A. Tapiés (slika br. 14) jedan je od prvih majstora slikarstva koji je inventivno i kreativno savladao akrilni medij i iskoristio njegove brojne nove mogućnosti i nove izražajne efekte koje pruža ova tehnika.

Slika 14, A. Tapiés, A y rojo, 1980.

Akrilno vezivo upotrebljava se za pričvršćivanje različitih materijala na podlogu grubljeg i finijeg platna, kartona. Drvo mora biti natopljeno akrilnom emulzijom, položeno na svježe pripremljenu podlogu i obojeno različitim medijima i akrilnom bojom.

Slika 15, akril

6. ULJE

Ulje je slikarska tehnika slikanja s bojama (pigmentima) u kojoj se masno oksidacijsko ulje (prvenstveno laneno) upotrebljava kao vezivo, čisto ili s dodatkom smole, voska i drugih pomoćnih sredstava koja daju boji specifičan optički efekt. Pojavljuje se u 16. stoljeću i od tada ima dugu tradiciju u štafelajnom slikarstvu. Ulje na platnu najzastupljenije je bilo u slikarskim djelima Petera Paula Rubensa, Diega Velázqueza, Rembrandta van Rijna i mnogih drugih nakon njih. Jedna od zanimljivih karakteristika ulja je što se suši od vrha prema unutra, a postupak sušenja traje godinama, ali se na njega može utjecati pomoću „medija“. Medij uključuje sve kombinacije sastojaka koje se mogu dodati ili pomiješati s bojom. Općenito govoreći, medij mijenja postojanost boje, čineći je razmazanom i prilagodljivom individualnim potrebama. Uz pomoć medija, boja se može sušiti brže ili sporije, a slojevi mogu biti deblji ili tanji. Najjednostavniji medij za razrjeđivanje uljne boje je samo terpentini, ali dolazi do matiranja boje (odumiranja boje). Velika količina terpentina slabi vezivo i oštećuje pripravak pa ulje prodire na platno. Određeni sjaj dobijemo dodatkom smole. Ulje se nanosi od slojeva siromašnijih uljem do slojeva bogatijih uljem, „masnoće preko mršavih“. Može se slikati „mokro na mokro“ i „mokro na suho“ (to jest suho na dodir). Slikanje na slojeve koji nisu svježi, ali ni suhi nije preporučeno jer tako zapravo samo skidamo boju u tom sloju.

Slika 16, ulje na paleti

Ulje, uzimajući u obzir dug period sušenja, ima svoje poteškoće. Slojevi s vremenom postaju krhki, tamni i ako se ne grade pravilno, pucaju. Pojavljuju se pukotine. Kod vrlo gustih premaza, boja se može naborati zbog skupljanja ulja tijekom sušenja, kao i zbog blijeđenja boje (boja postaje mat). Često se zna dogoditi da donji porozni sloj upija vezivo iz gornjeg sloja boje uzrokujući gubljenje sjaja. Kako bi se ovo spriječilo, prilikom slikanja se moramo pridržavati pravila za bojenje u debljim slojevima preko tanjih.

Ulja koja se upotrebljavaju za pripremu uljne boje biljnog su podrijetla. Dije se na suha (lan, orah, mak), polusuha (pamuk, soja i suncokret) i nesuha ulja (ricinusovo i maslinovo). Ulja za sušenje u tankom sloju na neupijajućoj podlozi postižu čvrstu i elastičnu masu u kratkom razdoblju. Polusuha tek nakon dužeg vremena daje masu koja pod određenim uvjetima može omekšati. Suha se ulja nikad ne stvrdnu.

Nakon što se ulje osuši, poveća se u težini i volumenu te postaje netopivo u terpentinu, petroleju i mnogim drugim otapalima.

Uljane slike, nakon što se kompletno osuše, kako bi duže trajale, mogu se zaštititi uporabom smole i lakova. No velika količina smola i lakova također dovodi do tamnjenja.

Najkvalitetnija prirodna smola koja se preporučuje za lakiranje je damar, manje tamni od mastika, a topi se u terpentinskom ulju i *white spiritu*.

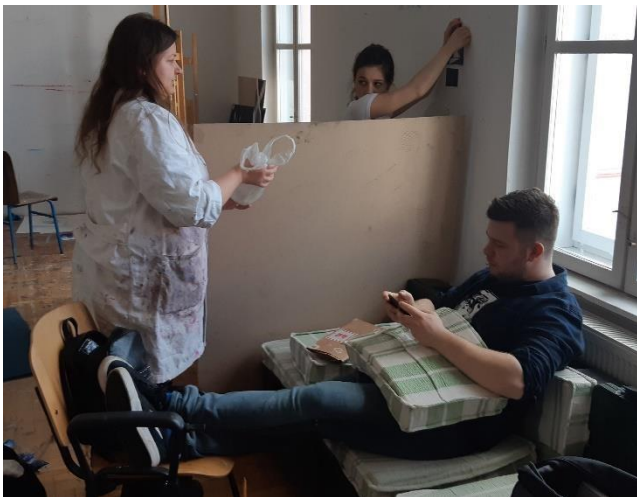
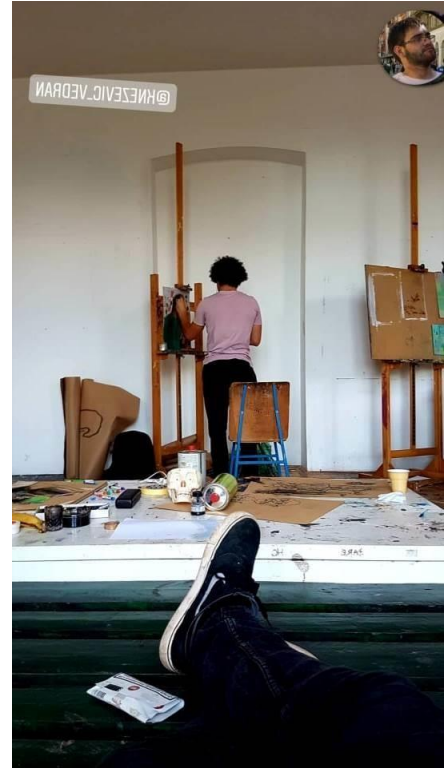
Slika 17, različiti medijumi za ulje

IZRADA

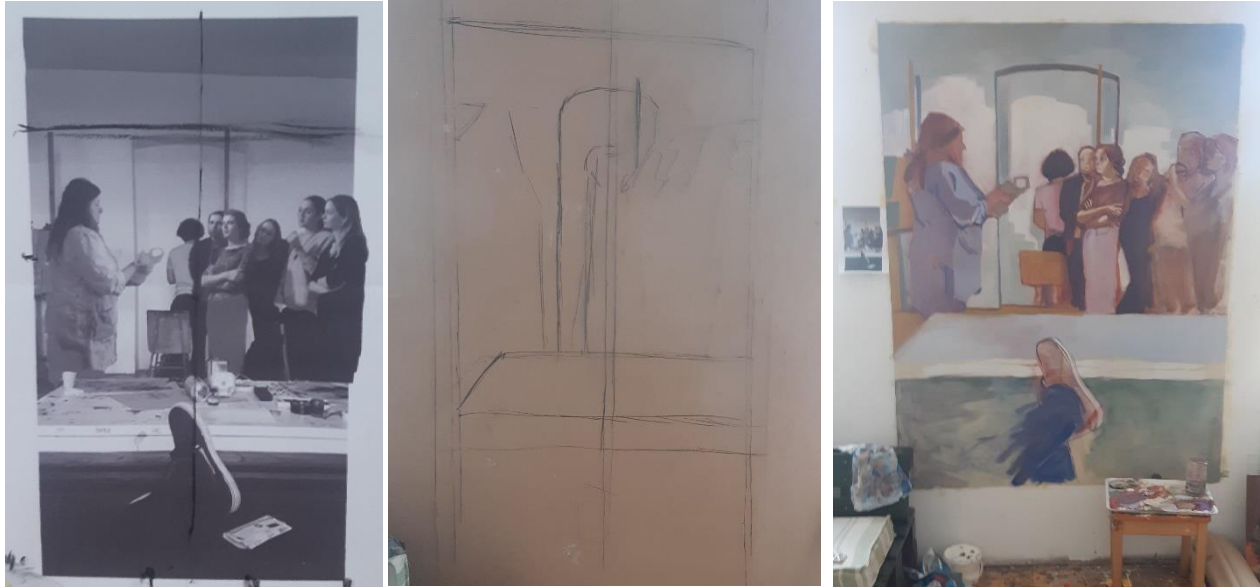
Sredinom travnja započeto je prikupljanje fotografija s kojima ću početi ozbiljnu izradu digitalnih skica za završni rad uz pomoć programa Photoshop i Adobe Sketchbook. Cilj je ovih slika bio napraviti scenu koja bi bila dovoljno uvjerljiva i relativno prirodna u prikazu nas i naših aktivnosti unutar radnog prostora.

Slika 18, izrada skice

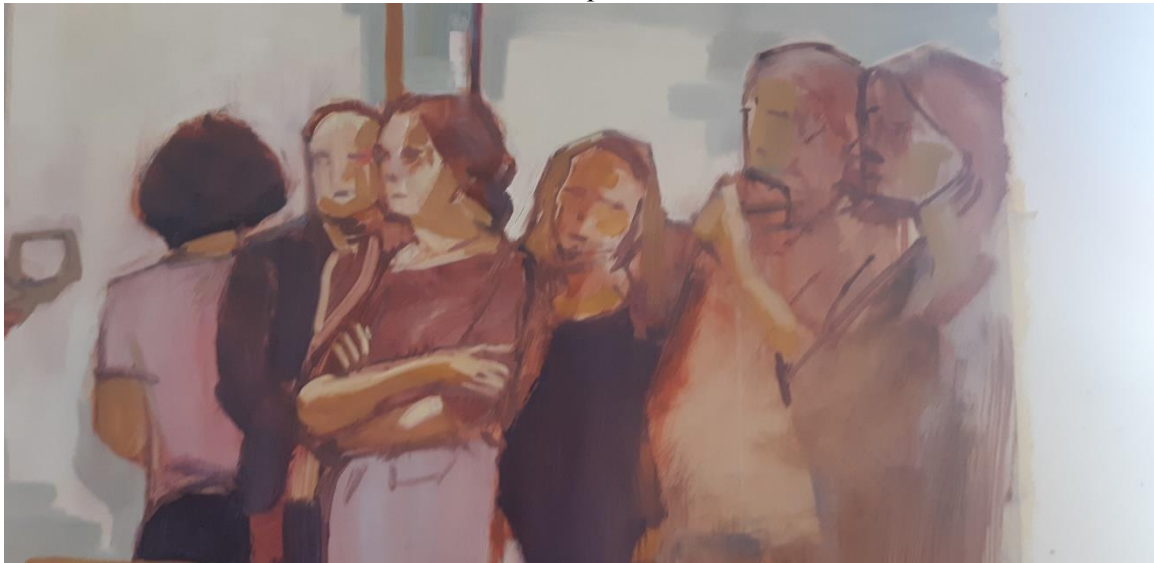
Slika 19, kolaž fotografija za izradu skice

Slike 20, 21, 22, početne faze izrade

Dana 18. svibnja s mentorom odlučujem o završnom izgledu skice te započinjem prenositi crtež u ugljenu koji ću kasnije zaštititi i preko njega nanijeti emulziju od bijelog akrila i drvofiksa te na to nanijeti tanki sloj oker boje. Nakon toga slijedi slikanje uljem te ponovna izrada crtež sa smeđim tonom uljane boje i polako dodavanje lokalnog tona boje za pozadinu i ostale dijelove djela.

Slika br. 23 - bliži prikaz izrade

Slika 24, 25, 26, Prikaz razvijanja detalja

Dana 15. lipnja definiraju se tonovi boja i polako oblikuju figure laganim dodavanjem tamnih tonova za sjene. Dodaju se neki rekviziti unutar slike te se nastoji njima ne odvući pažnju s grupe te ne pretjerati definiranjem detalja oko figura.

Slike 27, 28. razrada portreta

Dana 5. srpnja definiraju se i doraduju portreti te razraduju ostali elementi slike kao što su noge samih figura za koje nisam imao referencu. Fotografije koje su bile izabrane nisu uvijek prikazivale cijelu figuru, u ovom slučaju to je bio manjak nogu mojih kolegica u fotografiji pa smo ih morali dodat iz maste.

Slike 29, 30, razrada portreta

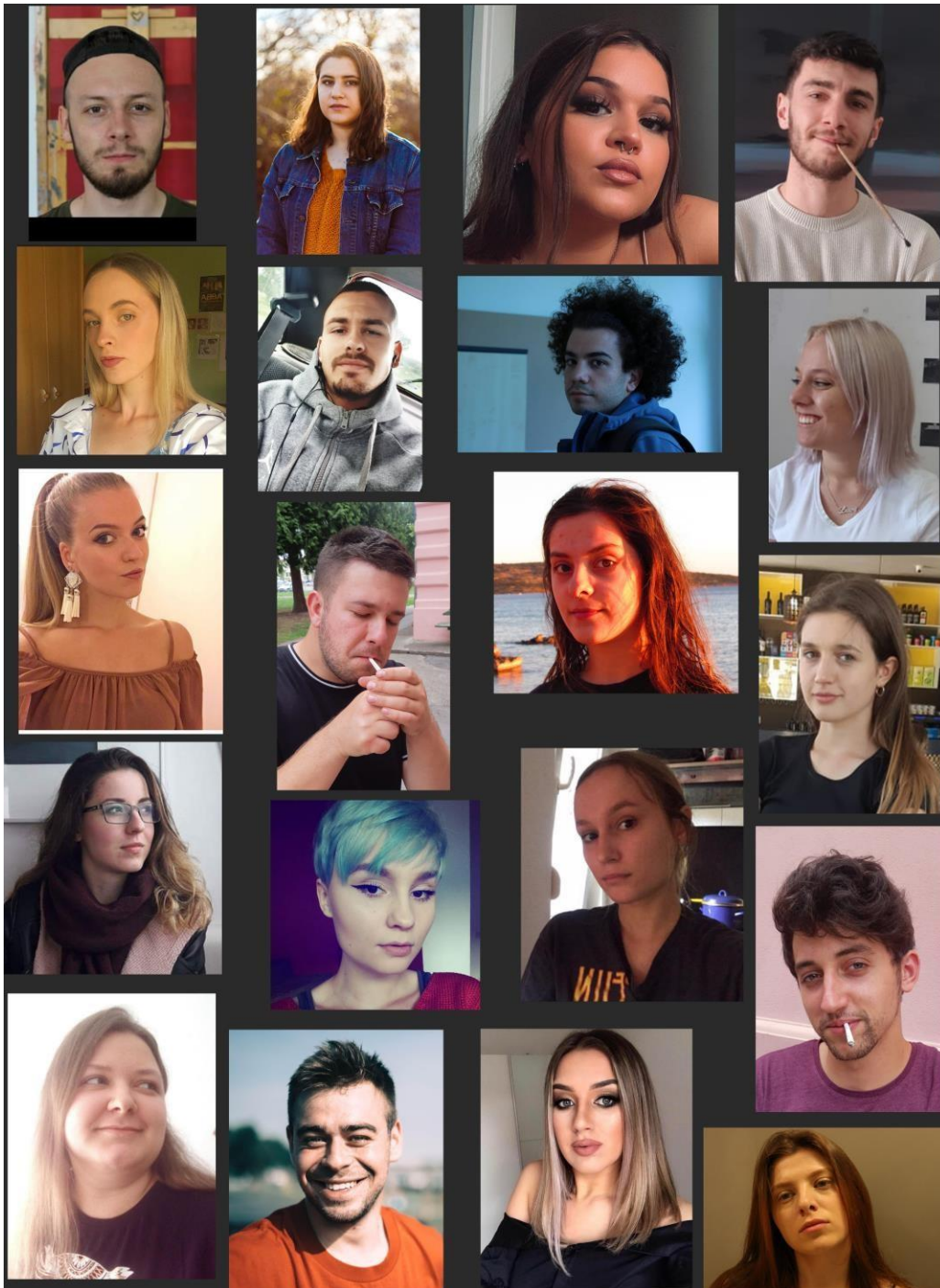
Slika 31, daljnji razvoj cjelokupnog djela

Dana 14. srpnja izrada ovog dijela završnog rada privodi se kraju. Pozadini slike dodaju se još dva tona i jasnije se definiraju boje u prvom i drugom planu.

Slika 32, završni izgled grupnog portreta

Za drugi dio već znamo da je osmišljen kao serija od 21 portreta svih studenata s treće godine 2020. Njegova izrada također počinje prikupljanjem fotografija koje bi kasnije postale slikarski uradci.

Slika. 33, kolaž fotografija kolega

Proces izrade portreta studenata treće godine bio je mnogo brži i mnogo manji od većeg dijela završnog rada, ali jednako zahtijevan i težak. Pogoditi karakter i proporcije 21 osobe nije lako i zahtijeva mnogo pažnje, mjerenja i promatranja kao što je već poznato.

Slika 34, prikaz izrade portreta

Početni je proces relativno jednak kao i na većem radu. Nanosi se emulzija bijelog akrila i drvofiksa. Nakon toga slijedi jedan sloj akrila oker boje te počinje određivanje mjera. Za razliku od velike slike, portreti su rađeni samo u akrilu. Ovi su se portreti odrađivali paralelno s velikim dijelom ovog rada. Kroz boju se htjelo dobiti željeni dojam unutarnjeg psihološkog stanja kolega, ali se isto tako htjelo prikazati osobni dojam o kolegama.

Slika 35, 36, 37, prikazi završenih portreta

7. ZAKLJUČAK

Izrađujući seriju radova i sam završni rad, došao sam do spoznaje kako su umjetnost i psihologija blisko povezane. Proučavajući područja vezana za tematiku završnog rada dolazi se do jednog malog dijela u kojem se povezuje čovjekovo unutarnje stanje s vanjskim izgledom, to jest portretom. Tome je zaslužna teorija Sigmunda Freuda o psihološkom razvoju ličnosti u kojoj se on bavi proučavanjem ljudskog unutarnjeg stanja - ida, ega i super-ega s čime se povezuju uporaba boje u prikazivanju tuđeg karaktera i psihičkog stanja kolega s godine (po vlastitom viđenju). Veliku ulogu igraju i djela meni dragih autora kao što su Lucian M. Freud, Cezar Santos i James Gurney

Razmišljajući o svom prikazu kolega u ateljeu ponovo se vraćam na sličnost Vermeerovu djelu „Alegorija umjetnosti“ i načinu na koji on prikazuje svojeg kolegu u procesu slikanja ženskog modela. On iako prikazuje slikara u drugom planu, naša se pozornost usmjerava prema modelu u četvrtom planu. Tako i ja prikazujem kolegu Vedrana Kneževića u procesu slikanja. Mi ne vidimo na čemu on radi, prikazan je u četvrtom planu, ali u drugom i trećem planu vidimo ostale kolege u procesu nekog zbiljanja.

8. SAŽETAK

Izrada završnog rada počinje samim početkom drugog semestra na mojoj trećoj godini 2020. od razine skice i testiranja materijala do same izrade rada. Izrada grupnog portreta odrađuje se u ulju, a dvadeset i jednog samostalnog portreta u akrilu. To je bio dugotrajni proces pripreme i odrađivanja rada čiji se rezultat isplatio. Pomoću toga rada ispitivao sam svoje vještine, znanje strpljena i motivacije. Nailazim na razne probleme i greške kao što bi se dogodilo i kod svakog drugog rada te pronalazim rješenja. Sam je rad prikaz istraživanja portreta i njihove povezanosti s karakterom i unutarnjem psihološkom stanju mojih kolega.

Ključne riječi: Portret, Grupni portret, Slika, Ulje, Akрил

Keywords: Portrait, Group portrait, Painting, Oil, Acrylic

9. LITERATURA:

1. Freud S. (1916) *Fixation to traumas – the unconscious. Standard edition, vol. XII.* London: Hogarth Press; 1966.
2. Freud S. (1923) *The ego and the mechanisms of defense. Standard edition, vol. IV.* London: Hogarth Press; 1966.
3. Janson H. W.- 1986 - *Povijest umjetnosti – Pregled razvoja likovne umjetnosti od prapovijesti do danas, sedmo prošireno i dopunjeno izdanje, 1986.*
4. *Povijest portreta* - <http://www.family-portrait.net/portraithistory.php>
5. *Ulje i akril* – <https://slikarskatehnologija.wordpress.com/category/1-tehnike/gakrilik/?fbclid=IwAR3ipVpbGIYq-aVFPOsYemJW6nWdzgG5nz3zgn9Weg3hIX8z4UAMsb0ke34>
6. *Zašto su portreti tako bitni u povijesti umjetnosti* - <http://www.howtotalkaboutarthistory.com/reader-questions/portraits-important-art-history/>

10.SLIKE:

1. - *autorska slika*
2. - *Grupni portret Amsterdam Shooting Corporation Dirka Jacobsza* - <https://paintingplanet.com/a-group-portrait-of-the-corporation-of-the-amsterdam-shooters-by-jacobs-dirk-nbsp/>
3. - *Portret obitelji Pejačević* - <https://www.matica.hr/hr/434/neistrazeno-bлаго-hrvatskogplemstva-23987/>
4. - *Portret žene iz Pompeja* - *Povijest umjetnosti – H. W. Janson*
5. - *Portret dječaka enkaustika, II st., muzej New York* - *Povijest umjetnosti – H. W. Janson*
6. - *Slika br. 6 Jan van Eyck - Portret Arnolfinijevih* - *Povijest umjetnosti – H. W. Janson*
7. - *Dante, Giotto* - <https://www.pinterest.com/pin/291678513347173545/>
8. – *Eli and David* - <https://uploads1.wikiart.org/images/lucian-freud/eli-and-david-2006.jpg>
9. – *Lovro A. portret* - <https://www.elle.hr/lifestyle/figurativno-slikarstvo-danas-u-osijeku/> - <https://oskultura.com/2016/09/29/stare-i-nove-slike-lovre-artukovica/>
10. – *Franjo Molnar autoportret* – <http://www.mlu.hr/index.php/component/content/article?id=489>
11. – *Cezar Santos autoportret* - <https://www.santocesar.com/>
- <https://clinicalposters.com/blogs/news/great-portrait-artists>
12. – *Chuck Close, Autoportret* - <http://chuckclose.com/>
13. – *J. Vermeer, Alegorija umjetnosti* - https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5e/Jan_Vermeer_-_The_Art_of_Painting_-_Google_Art_Project.jpg/250px-Jan_Vermeer_-_The_Art_of_Painting_-_Google_Art_Project.jpg

14. fotografija ulja - <https://ak.picdn.net/shutterstock/videos/4925330/thumb/1.jpg>
15. fotografija akrila -
https://coursehorse.imgix.net/images/course/7349/main/nycreative_center_594dfe4a9f2d0.png?auto=format%2Cenhance%2Ccompress&crop=entropy&fit=crop&h=630&ixlib=php1.2.1&q=90&w=1200
16. <https://i.pining.com/originals/6a/cb/b9/6acbb9153428fde761370ca56ffe31d4.jpg>
18. do 37– autorske slike